

ENTORN DE LES GARRIGUES
Gener 1969

Fa exactament un mes vaig pronunciar una conferència a Barcelona, al Centre Comarçal Lleidatà, sobre " Perfil i ritme de les nostres comarques ". En guany he escrit cinc llibres sobre comarques catalanes, no pas llibres científics, sinó llibres de divulgació i visió artística, impressionista, de les terres que ens són més entranyables. Confesso d'entrada, perquè m'agrada fer una confessió en començar una disertació, ^{a)} que sóc un enamorat no solament de les comarques, sinó de l'essència de la comarca; ^{b)} que entenc que en la comarca tenim la realitat natural i l'autèntica divisió del país, i no pas en la província, que és una classificació freda i feta des de dalt, en franc descrèdit. La tradició dels nostres millors tractadistes ha estat de sempre dividir i estudiar el país en comarques, atenent a la tradició viva de la terra, a la seva economia, als seus mercats, als seus centres d'importància ciutadana formats naturalment i informadors de la vida del voltant. Es per això que tot el que diré avui anirà estructurat segons l'esquema ideal de la classificació per comarques. O sigui, tofent a la realitat última del país i prescindint ~~tot~~ el que pugui de divisions oficials.

No tinc prou autoritat per parlar a fons de les Garrigues. La meva mare, era, certament, dels Omellons, però les Garrigues, un servidor, com tants d'altres compatriotes meus, no les he ~~conegudes~~ ^{visitades} sinó de gran : quan he hagut d'anar-hi a fer llibres.

El primer que em cal dir és que les Garrigues són, juntament amb el Priorat, les comarques més desconegudes de l'occident de Catalunya. No s'ha escrit, amb un sentit geogràfic, comarcal, gaire cosa de divulgació entorn de les Garrigues, almenys en forma de llibre. I a més de no haver sortit cap escriptor que hi hagi dedicat la fortuna de la ploma, s'ha anat formant una llegenda entorn de les Garrigues. Una llegenda d'abandó i de pobresa, de misèria i d'emigració.

Jo no crec gaire en els clixés. Moltes vegades parlem perquè hem sentit que un altre parlava : i així és fàcil de creure que és general allò que només és particular. Moltes vegades l'abandó i la deixadesa d'un indret depenen d'una carretera, d'una fàbrica, d'un alcalde, d'una simpatia o antipatia a les altures. Cal veure, en canvi, d'escatir la realitat profunda de cada país, i, sobretot, analitzar-ne la gent, les seves reac-

cions, la seva manera de pensar, el seu dinamisme o desesma.

Caldrà, també, distingir els límits d'una comarca, per veure fins a quin punt els problemes generals arriben a tots els racons, i els concrets tendeixen a generalitzar-se. I els límits són una qüestió punxeguda i aspra, perquè de límits tothom hi vol entendre. Per situar-nos dins una perspectiva de disciplina direm que, tractant-se de comarques, ens hem de fiar dels qui les han estudiades més científicament i a fons : i certament, el concepte de comarca a les altures oficials no acaba de coincidir amb el que els catalans en tenim. Per a nosaltres, ja al llarg de la història, la comarca ha estat alhora una unitat natural, històrica i econòmica-social. Un exemple bastarà : un llibre editat el 1960 per l'Instituto Geogràfico y Catastral de Madrid, dona setze comarques dins la província de Lleida. Això sol ja ens indica que el concepte oficial de comarca -que per desgràcia nostra sol introduir-se als llibres de text- peca de dos defectes fonamentals, bàsics, que el fan inaprofitable. Primer : parteix de la comarca dins de la província, solució absolutament absurda, perquè les comarques són anteriors a la província i són divisions naturals, mentre que la província és artificial i, segons que sembla, superada.

Aquest primer defecte, per exemple, ens mutila la Segarra, i el Solsonès entre altres *comarques occidentals*.

Segon defecte : el concepte oficial de comarca es mescla amb el de subcomarca o unitat comarcal, en el sentit que podríem parlar de subcomarca referint-nos a la vall del Rec de la femosa, o a la vall del Juncosa. En aquest sentit no setze, sinó trenta preteses comarques cabrien dins la " província " de Lleida. No: hem de recórrer a treballs ~~estudis~~ *comarcals catalans*.

Els estudis tradicionals comarcals a casa nostra han estat menats a terme amb molta minuciositat: com totes les coses humanes, però, estan subjectes a perfeccionament: avui com avui, totes les fixacions de límits comarcals segueixen força fidelment la divisió de la Comissió Territorial de la Generalitat de Catalunya: va ser un treball ben fet, però que encara dóna lloc a alguna discussió. Ara bé, per a mi, com que la monumental Geografia de Catalunya en tres volums que s'està acabant sota la direcció del Professor Solé i Sabarís és l'obra científica -enromement científica- més moderna feta sobre el tema, ja em basta la divisió que l'equip fa.

I aquesta divisió dóna com pobles límits, ^{dins de} ~~les~~ les Garrigues els següents:

- Junceda*
- Forregrossa, Puiggròs, Arbeda, l'Espluga Calba, ~~F~~ulleda, Tarrés, El Vilosell

la Pobla de Cérvoles, La Póbla de la Granadella, ^Dovera, El Soleràs, Granyena, Cogul ~~en català~~, ~~en el bon entès que Juneda queda també dins de les Garrigues.~~ *i els que queden dins aquest cercle.*

Així veiem com, d'entrada, queden al Segrià alguns pobles de característiques ben garriguenques, com poden ésser Llardecans o Maials o Alcanó. I que molts jurariem que són Garrigues. Però també molts dirien del tros regat d'Arbeca a Torregrossa que és Urgell. Sense anar més lluny, Les Borges Blanques apareixen en documents antics sota el nom de Les Borges d'Urgell. Antigament es deien moltes coses, i, tanmateix, Les Borges es troba tan al límit, i més des que hi ha el canal d'Urgell, que no ens estranya gens aquesta confusió.

No gens menys, pel sud les Garrigues queden ben delimitades per la Serra de la Llena i la serreta de la Granadella amb el riu de la Cana que baixa fins a la Ribera d'Ebre. A la dreta, però, quan sou al Pla Gran o Pla Gros, paradís dels boletaires, de Tarrès fins a l'Espluga ^{de Francolí} aneu descendint sense que en cap moment pogueu dir exactament quan entreu a la Conca. ~~Valdrà més que ens deixem estar de discussions a propòsit de límits, i pensem que sem~~

Fins a la Divisió Territorial feta per la Ponència que va anomenar la Generalitat, les Garrigues, d'una forma més o menys oficial, comprenien també fins a ~~Pinigvendi~~, la carretera d'Albatàrrec a La Granja per l'esquerra, o sigui que la riba dreta del Segre feia de frontera occidental: per aquesta banda, la ponentina, és per on la majoria de tractadistes no estan del tot d'acord.

Encara hi ha un altre punt de discussió : avui com avui, encara hi ha persones que deixen fora de les Garrigues Les Borges,ⁱ Vinaixa ~~■~~, ~~Pinigvendi~~ i el benemèrit Album Meravella en el volum editat el 1927 seguia aquesta classificació darrerament esmentada, i retallava les Garrigues, que, pel nord perdien Juneda, Les Borges ... començaven a l'altura de Cervià : i per l'occident s'estenien per terres que avui es consideren del Segrià -encara que no siguin totes regades- i de la Terra Alta de l'Ebre.

No sé si la teoria semblarà massa arriscada, però darrera totes aquestes classificacions hi ha la perpètua lluita entre els partidaris d'incloure-hi les Borges i els que les en voldrien fora. Entre aquests darrers n'hi ha de geogràmicament ben intencionats, que sostenen que Les Borges ja es decanta cap a l'Urgell -personalment opino rotundament que no- però també n'hi ha d'altres que quan parlen de treure les Borges, ho diuen només per poder donar més relleu a aquesta altra població que de sempre s'ha dit capital de les Garrigues, que és La Granadella.

Però els temps són els temps, i avui la Granadella, població per la qual santim tots el màxim respecte, presentarà relíquies del passat, tindrà bona vitalitat, però ni el terme envoltant, ni la seva posició, ni la possibilitat d'incidir damunt esferes econòmiques més àmplies, ni la poca xarxa comercial i de comunicacions que podrà exhibir, no en poden fer capital de la comarca. Una respectable, venerable vila que en un temps capitalejà totes les Garrigues meridionals, potser si. Per la resta, sense més relleu. Per això valdrà més que ens deixem estar de discussions a propòsit de límits, sobretot quan el que es discuteix no són els límits, sinó la preeminència de capitals, i pensem que sem-

pre, en geografia, hi ha unes zones de frontera que forçosament són imprecises i on els caràcters d'una comarca es comencen tot just a desdibuijar. Admetem com bona la classificació de la Geografia esmentada i anem a enfrontar-nos amb les Garrigues i els seus problemes tal com els veu un observador desapassionat, perquè per a mi les Garrigues tenen el mateix interès que qualsevol altra comarca catalana, augmentat potser perquè les voldria més pròsperes i més presents en la nostra realitat diària.

Problema de la capital . aconsellaria tothom que quan vagi a La Granadella faci elogis de la població : la Granadella ha tingut de sempre un bon to i fins i tot ha estat dit que va arribar a constituir-se en la capital natural de Les Garrigues. No serà perquè sigui més central que Les Borges, i ni cal dir, perquè sigui més gran. La divisió comarcal tradicional ha buscat una població gran, sòlida, per fer-ne capital, sigui o no geomètricament central a la comarca : Tàrrrega, per exemple, capital de tot l'Urgell (fins i tot del Pla d'Urgell, almenys de dret), és ben ex-cèntrica i el seu paisatge immediata, cap al nord i cap a l'est i cap al sud és segarrenc. Però fou feta capital de l'Urgell. Si ateníem a buscar

una població central hauríem de fer capital de les Garrigues Cervià: sobre el mapa , almenys. No : la capital és i continuarà essent Les Borges Blanques. Mentre algun fenomen humà no faci sortir una nova ~~capitania~~ ciutat que amb el temps tingui més empenta : un viatge per terres de l'Ebre és instructiu a aquest respecte : des dels pobles destruïts, com Faió, fins als que gràcies a les noves carreteres i centrals van en augment, com La pobla de ~~masia~~ Masaluca, els fenomens de la vida moderna ens poden donar moltes sorpreses. Amb això vull dir, i més tard tornaré sobre aquest punt, que convé que Les Borges no s'adormi fent de capital. A Tàrrrega li ha sortit una terrible competidora, que també ha afectat Les Borges : Mollerussa, la qual , si no hagués estat per la força de succió de Balaguer, ja l'hauria depassada.

En definitiva, aquests problemes de capitalitat i capitania tenen poca importància si el prestigi només es té sobre el paper : les comarques són significatives perquè tenen vida, produeixen, fan riquesa i es van culturalitzant ; si no compleixen aquestes condicions, decauen. No és que la culpa sigui totalment o parcialment d'elles : és que, simplement, no

han pogut mantenir el ritme del temps. Les Garrigues es trobarien en aquesta situació. Les Garrigues, tal com se'ns presenten avui dia, són encara de les comarques més semblants a la panoràmica general a començaments de la dècada dels anys quaranta.

Amb això entrem en el problema de la producció.

La producció central a les Garrigues és l'oli. El Segrià i bona part de les actuals Garrigues havien tingut oliveres des de fa molts segles. Possiblement els romans ja les hi veieren i, certament, els àrabs, a tota la zona propera de Lleida i de Balaguer en deien El Azeitún. La problemàtica de l'oli la coneixen més bé els qui en fan l'honor d'escoltar-me que jo mateix, i això per la senzilla raó que el viuen en la seva pròpia carn. El pronòstic és pessimista : consultats elements que poden saber-ho ens diuen que de l'oliva val més que ens n'anem oblidant. I per quina raó, si l'oli d'aquesta comarca, -i permeteu-me que amplii els límits fins a Agramunt i fins ben endins de la Segarra - és el millor oli del món ? Doncs ,unes raons de política econòmica oficial i de competència i de menys exigència del públic fan que l'oliva vagi essent arraconada en tots

plans de desenvolupament ,i que d'una manera indefectible ens vegem forçats a presenciar-ne la trista agonia. Que una quartera d'oliva arbequina valgui sis o set-centes pessetes no farà altres que reflectir el cost ascendent de la vida :el problema resideix a què no veiem cap planificació per més assemblees i reunions miracleres que s'anunciin. Es molt possible que, en un altre sistema cooperativista i sindical, o, dient-ho més fluix, sota unes altres perspectives de cooperativisme, les grans unions massives poguessin defensar ,si tenien veritablement accés i joc dins el sistema d'exportació, poguessin defensar, dic, la preeminència qualitativa de l'oli i imposar-lo : mes, pensem que una immensa part de la Humanitat no solament no coneix l'oli d'oliva sinó que ~~nominament~~ rep un autèntic xoc per acostumar-s'hi : que, a part de les conserves -i encara no totes- l'oli d'oliva és de limitat consum : que avui dia a efectes de taula hi ha olis que nosaltres trobarem que no tenen suc ni bruc, adulterats, fabricats a base de llavors de plantes diverses, però que molta gent trobarà passables . Que ~~és amb~~ les importacions d'aquestes llavors ~~que~~ ens són imposades per tractats comercials, i que resulten extremadament barates

si les comparem amb els jornals que cal pagar ,o el seu equivalent, a l'ho-
 ra de collir una oliva que no admet ,ara com ara, ni aspiradors ni el cop
 de canya. Es indiscutible que el nostre és l'oli de més qualitat que hi
 ha al món : per això resulta car venut a l'estranger, però no ens resulta
 prou beneficiós als colliters particulars. Misteris, la veritat. Però no
 podem resoldre'ls,avui com avui. I el temps no passa, que corre. I hem
 de decidir-nos : mentre l'oliver arbequí no sigui transformat en una plan-
 ta de luxe -tal com ho dic, de luxe-,no compensarem els jornals ni la bru-
 tal ferida de les glaçades extremes en un arbre que sembla el més fort
 del món i és el més fluix de tots. Però per a transformar-lo en ~~produote~~
 arbre de luxe hauria de tenir un preu a peu de soca, un preu interior,
 molt elevat,i ara com ara això no es produeix. Pensem, endemés, que l'oli
 andalús i l'oli del Baix Aragó i l'oli de l'Ebre permeten,barrejats amb
 greixos prodedents de llavors d'importació, la manipulació directa i més
 barata : pensem que el jornal d'Andalusia no té comparació amb el nostre.
 Per això, quan em miro els olivers, en els meus viatges, els olivers en-
 tre pins i ~~gammiga~~ alzines nanes, als alts, als baixos,i en veig tants
 de malmenats i tants de morts i tant d'escapçats amb l'esperança que re-

brotin, i penso que cada arbre, ^{escapat} fins que no siguin passats vint anys pel cap baix no farà collita acceptable, això comptant amb bones tongades climatològiques ; i quan veig entre els requadres el sot preparat per a fer-hi marcó, em convenço que ens hauríem de posar tots la mà al cor i preguntar-nos : quants olivers he vist plantar, jo ? Quants n'he vist morir, i arrencar en plena producció també ?

Potser hi haurà una solució tècnica: no ho sé i bé ho voldria. La COSA va estimar que les glaçades del 62 -63 produïren la mort de 554.000 arbres, 1,200.000 arbres sense produir durant tres anys. 2,270.000 arbres perjudicats.

Diuen que els nordamericans, la gent d'aquell país per nosaltres una mica incomprendible, canvien de domicili, ~~de~~ ^{de} l'Estat, tres vegades a la seva vida; i d'ofici -radicalment, totalment- potser de dues a quatre. No hi ha ningú que conservi un moble vell, i només treballen en allò que els rendeix

Si l'oli està destinat -o, permeteu-me-, si estigués destinat a no rendir què caldria fer ? Una altra cosa ! Però la primera condició per a fer una altra cosa fóra que el secà de les Garrigues, el setanta per cent de la seva superfície, permetés algun joc agrícola, fos un secà una mica passa-

dor. Però és que no ho és : les Garrigues han estat catalogades com una de les comarques més eixutes de la Península Ibèrica. L'índex de pluviometria és de l'ordre mitjà de 300 mm durant l'any. És el que els geògrafs en diuen un medi semiàrid. Tots sabem les penalitats que han passat els pobles de Les Borges en avall per trobar aigua abundant. N'han trobada per mines i per pous, per al consum domèstic: no per a regar. I no hi plou.

El problema, doncs, és agut. Com substituïrem un producte tradicional, excel·lent, però que uns i altres, i el pas del temps, està malaguanyant, per altres productes ? Quins ? El cereal i la fruita es donen bé a les zones del nord, el 30 % regat pel canal d'Urgell : la vinya encara fa el seu paper a la zona oriental, en l'arc que comença a La Floresta i acaba a Vinaixa amb l'Espluga Calva al centre. El bosc és petit i sense cos econòmic. Les granges tot just comencen a ajudar. No hi ha indústria.

Estem, endemés, parlant d'una comarca arraconada, que, malauradament, només té sortides importants cap al nord, perquè a llevant i al sud llinda amb comarques pobres, com el Priorat, o de monocultiu, com la Conca.

Que la gent pugui menjar cada dia i que l'exode s'hagi aturat relati-

vament no vol dir gran cosa : menjar i estalviar, ~~mirar~~ pot conduir a menjar-se un dia els estalvis . Si hem de trobar una solució agrícola haurà de venir condicionada pel regadiu. Aquesta hauria d'ésser una de les ofensives que les Garrigues haurien de menar amb més empenta. Pensem, però, que els estudis del pla d'aprofitament integral del Segre, molt meritoris, no són més que un començament: ~~la impressió dominant és que ara com ara el~~

doncs,

Quant al regadiu, encara que és una de les ofensives que amb més empenya s'han dut a terme, ens hem de manifestar inicialment escèptics. Aquí la dificultat del cost, 400.000.000 com a xifra mínima, encara seria de poca importància si hi hagués aigua. La màxima dificultat en el cas de les Garrigues sembla que es troba al moment d'haver-se de buscar precisament l'aigua.

Les conclusions del Pla d'Aprofitament Integral del Riu Segre preveuen la creació -sempre que es duguin a terme els embassaments de Capçalera, de La Vansa, de Tres Ponts i, sobretot, de Clua - la creació, dic, de 16.000 Ha de regadiu a les Garrigues. Ultra això hi hauria el Canal de La Segarra, amb gairebé el doble d'Has. Dos canals, doncs; però els tècnics es mostren dubtosos que fossin eficaços, tenint en compte que la pluviometria no acompanya. Es a dir, que potser tindriem poca quantitat de líquid. Per això, prudentment, la ponència indica que el canal de les Garrigues no posaria remei sinó a una zona petita de la comarca, 16.000 Has. Ho hem dit: La superfície de les Garrigues que avui rega, en la seva zona nord, el Canal d'Urgell, és de 18.000 Has. Però si mirem atentament el mapa, veurem que el canal projectat no afecta les Garrigues,

per estrany que això sembli, sinó una zona ^{de} molt baixa altitud; avui dia, segons les darreres classificacions, compresa dins el Segrià i a poca distància del riu Segre. El canal arrenca de Puigverd, passa entre Alfés i Alcanó, a l'est de Sarroca, i continua fins a prop de Maials per caure altre cop al Segre. Només és això. Projectes anteriors preveien que regaria part del terme de Granyena i de Torrebesses, però d'això ja no se'n parla. Quedem, doncs, amb dues terceres parts de les Garrigues sense regar, almenys per l'anomenat Canal de les Garrigues. Per altra banda, si es duïen a terme tots els projectes, el Canal de la Segarra, en el seu ~~tram~~ final, ^{agafaria} algun tros dels termes de l'Espluga Calba, els Omellons i La Floresta. Poca cosa en realitat.

Un altre projecte, o proposta, és la de FECSA, que aconsellava la no construcció de canals i cèquies, sinó l'obtenció d'aigua del canal d'Urgell per bombeig i entubament. Però aquesta solució, que aportaria encara menys aigua que els 8 m³ per segon previstos, exigiria una jerarquia de terres, finques i parcel·les, de forma que només rebrien aigua les de rendiment més assegurat, i caldria establir unes irritants preferències.

D'una banda, ^{doncs} el projectat canal deixa pràcticament la comarca de les Garrigues fora del seu radi d'acció, i se'n diu de les Garrigues perquè oficialment i tradicionalment aquesta part que avui és considerada pels tractadistes com Segrià se n'ha dit Garrigues. A la realitat, però, són pobles del Baix Segrià. D'una altra banda, el projecte de bombeig establiria una difícil catalogació de terres i no asseguraria un cabal regular, seria, en summa, una aigua racionada.

La única solució, i aquesta exigiria un miracle, seria un ~~mm~~ canal que pogués agafar les Garrigues altes, almenys fins a la línia de Juncosa a Vinaixa, ~~irreg~~ regar tota la part central i nord occidental de la comarca. Aquesta aigua no existeix. El rec de les Garrigues ens sembla molt llunyà.

→ La impressió dominant ara com ara és que el riu Set -que té un nom evocador de la falta d'aigua - continuarà essent l'única via d'aigua -tot i no portar-ne- de les Garrigues. Però que la tenacitat en procurar-se l'aigua no hauria de decaure, també és evident.

I en aquest aspecte potser l'empenta l'haurien de donar les Borges. Al cap i a la fi, són la capital. I ésser la capital vol dir procurar el benestar de tota la comarca fins als més allunyats racons. Un estudi desapaassionat de l'olivera ens diu que el rendiment per arbre, a les Garrigues, és inferior al d'Andalusia. Una quartera per arbre és molt: normalment, de dotze a divuit quilos és la producció. Reduit a la meitat -un any bo de cada tres - ens dóna 8 kilos per arbre. Traiem-ne comptes i veurem que no és per guanyar-hi cèntims. Normalment quedarem tants a tants: per no guanyar-hi ~~no~~ ^{no} caldrà procurar atencions als arbres, que és el que fan molts pagesos: i vé la mosca i venen els cereals a sota el plantat....

Es a dir, el pagès, sense ajut estatal, desconfiant encara dels serveis tècnics en no pocs casos, no s'ha adonat que cal pujar i netejar els olivers i mimar-los, perquè han passat a ésser un arbre de luxe.

Si agafem els mapes dels estudis bancaris sobre l'economia catalana d'avui, hi veurem que, en l'apartat d'indústries, les Garrigues no hi tenen gairebé gens de representativitat, i, la que tenen, els vé de les Borges, tanmateix poca dins el conjunt de la comarca.

I- Al sector d'indústries de l'alimentació, per exemple, les Garrigues hi figuren amb un 0,3/ 0,9 de participació en la mà d'obra industrial del sector; i amb inversions del 0'7 per cent en l'aspecte dinàmic. Només li són inferiors les comarques d'alta muntanya, l'Alt Camp, i algunes de meridionals (Priorat, Terra Alta). Totes les altres comarques catalanes tenen més base industrial i més base dinàmica en aquest sector alimentari, i, curiosament, una comarca veïna, el Segrià, -degut als grans frigorífics- ocupa el segon lloc, immediatament després del Barcelonès i el ~~manxmn~~ de Llobregat. Per tant, les darreres xifres ens diuen que Les Garrigues superen el milió ~~en~~ invertit en indústria alimentària només amb el 0,8 per cent. Quant a obrers de la indústria, només n'hi figuren 121, que és el 0,4 sobre tot el sector. Això comptant que és la penúltima comarca dins el grup de comarques amb poca ocupació alimentària. (La última és La Ribera d'Ebre). He esmentat primer que

res la indústria alimentària ~~perquè~~ perquè Les Garrigues són comarca de productes agrícoles, de base agrària, per tant, de productes del camp. Ara bé: resulta que les altres estadístiques -extretes de serveis d'estudis bancaris- ens diuen que aquesta comarca, que té tan ~~no~~ poca indústria alimentària, ha invertit molt de diner precisament en aquesta indústria. (Hom diu que les inversions alimentàries són molt importants quan hi ha més del 21 % de les inversions en aquest sector). Les Garrigues han invertit el 43,5 % en indústries alimentàries dins de la comarca : però això, que les col.loca entre el grup de comarques que tenen inversions alimentàries molt importants, explica també, per supressió, que les Garrigues no han invertit en altres indústries : clar i net, que no tenen més indústria important que l'alimentària : i és una indústria basada en la petita granja avícola o en la conservació del vi, i de l'oli.

II- En el sector ~~tèxtil~~ tèxtil les Garrigues ni figuren als mapes econòmics. La presència d'algun taller, ~~d'alguna fàbrica de confecció~~, no representa pas cap volum digne d'estudi. La seva base industrial és inferior en aquest sector al ~~sum~~ 0,3 % i la dinàmica (o sigui, repeteixo, la participació de la comarca en les inversions catalanes del sector, inferior al 0,7 %)

III-Igualment podem dir de la pell i la confecció.

IV - Sense cap relleu, tampoc ,dins el sector de la fusta i els mobles.

V.- Igualment per al sector del paper i les arts gràfiques.

VI- El sector químic tampoc no té representativitat a Les Garrigues.

Advertirem que aquest sector , -el químic- comprèn des de la transformació a partir d'un producte natural que es trobi a la comarca -posem per cas un vegetal - fins a la simple i pura instal.lació d'una planta que hagi de portar de lluny ~~al camp~~ les matèries primeres. Per això aquesta és una indústria interessant, perquè la seva instal.lació depèn a vegades de les facilitats d'emplaçament ^{d'energia} i de les facilitats del sector terciari o de serveis.

VII- En el sector siderometal.lúrgic, cap representativitat, i en això si que estem malament les comarques occidentals, en què tret del Segrià, una mica per raó de Lleida, no hem ocupat cap lloc important en aquesta indústria bàsica.

VIII- El mateix podem dir dels minerals no metàl.lics.

IX- Indústria extractiva : no tenim mines. Res, doncs.

X- Sector de la construcció . Tampoc no res.

Respecte al sector de la construcció, la manca d'activitat ens diu ben clarament que som, des del punt de vista de la població i del desenvolupament, una comarca aturada: en la mateixa situació de les Garrigues es troben el Pallars,^{Jussà} el Solsonès, la Segarra, la Conca, el Priorat, la Terra Alta i la Ribera de l'Ebre. Es simptomàtic: són les comarques de més forta emigració. Altres comarques que haurien d'estar aturades com aquestes, com sien la Vall d'Aran i el Pallars Sobirà, tenen forta participació en el sector de la construcció, degut al turisme. Només us cal veure que a la Vall d'Aran hi ha 2.535 obrers dedicats a la construcció.

XI - Sector energètic. No hi tenim representació.

CONJUNT DE LA INDUSTRIA CATALANA : població industrial : 2,6 %

No sóc economista, però el més negat pot veure, ni que sigui amb les poques indicacions anteriors, que Les Garrigues no tenen, parlant àmpliament, indústria. A més a més, són aturades quant a població. Podrien, però, potser, ésser importants en el sector tercer, el de serveis i el comercial.

A Les Garrigues, per a la població de 1960 hi havia 19 llicències comercials per cada 1.000 habitants. De bon començament això semblaria indicar una ~~norma~~ regular activitat ~~industrial~~ comercial : però en

en aquest aspecte, tot i figurar només al començament de l'última tercera part de comarques en aquest sentit, tampoc no som afortunats : perquè el nombre de llicències comercials depèn de l'esbarriament en petites botigues, molts cops, i no representa fortalesa comercial. Hi ha poble petit a Les Garrigues, poble de ~~uns~~ vuit-cents habitants, que pot tenir realment fins a quatre botigues, o cinc; però, quines botigues? Sense aparador, utilitzant la finestra de la planta baixa per posar-hi els productes... Si exceptuem les poblacions amb aire de ciutat -i em sembla que aviat les hauríem comptades,- la potència comercial és molt escassa. ~~Un~~ Reblem-ho dient que a les Garrigues no hi ha turisme ni gairebé visitants, si no són els familiars.

LA POBLACIO = El 1965, la població de les Garrigues era de 26.028 habitants el 0,58 centèsimes de la població de tot Catalunya, o sigui dels 4.493.153 que habiten el Principat estricte, el que administrativament en diuen les 4 províncies.

Quant a densitat, les Garrigues figuren amb 29,31 habitants per quilòmetre quadrat, i ocupen el lloc 29 de les 39 comarques establertes. Es considera-

da una comarca poc poblada. Es més : l'èxode s'ha aturat una mica en comparació al dels anys 1920-1930. i 1940 -1945. Avui es pot considerar una població estabilitzada, tot i que entre 1960 i 1965 ha perdut un 2,37 % d'habitants. Aquesta petita pèrdua, no pas tan accelerada com la brutal davallada que experimenta el Pallars Sobirà, (10,41 % en cinc anys) es compensaria si anés acompanyada d'una immigració. Però la immigració només l'absorbeix la indústria, o l'agricultura de regadiu (en menys escala, perquè aleshores no calen tants braços) i la construcció : i cap d'aquestes premisses no es donen a les Garrigues.

Entre 1960 i 1965 18 municipis de la comarca van perdre població. 18 dels 25 que té si seguim la classificació del Dr .Solé Sabarís. Un 53 % habita a municipis intermedis (de 2000 a 10.000 habitants per municipi) i un 47 % en municipis rurals, (menys de 2.000 habitants)

Com s'ha arribat en aquesta situació ? Quin és el punt de partida per a una revitalització de la comarca ?

Totes les comarques occidentals havien estat, abans de la construcció dels grans regadius, molt pobres. Però dins de la pobresa col·lectiva,

Les Garrigues i La Segarra encara tenien aire de certa prosperitat, vull dir, que, per als costums de l'època, hi havia famílies riques.

Aquesta riquesa, d'on procedia? Aquesta riquesa va ésser molt difícil d'obtenir, damunt una terra pobra, de monocultiu. Però si una cosa no podem negar a la gent de Les Garrigues és un afany de treballar bé la terra, de conrear perfectament les parcel·les. Cosa, per altra banda, que és més factible en conreus extensius que en conreus intensius, i em refereixo ara al petit detall dels marges ben fets, a la llaurada perfecta, ~~al desherbament~~ al desherbament, a la poda meticulosa.

Les Garrigues van trigar molt de temps a valdre's per elles mateixes. Terres reconquistades als moros a partir de 1149 -1150, trobem que gairebé tots els pobles s'han de repoblar, i aquest repoblament és encarregat als nobles i cavallers que acompanyaven Ramon Berenguer IV, o bé, una generació després, per obra dels designats per Alfons el Cast, Així veiem com al llarg dels segles aquests pobles no són independents, sinó que pràcticament treballen per a un senyor. A La Granadella trobem des de 1174 establerta la família dels Moliner, de Lleida, en règim de dominicatura. A aquests succeeixen els Gomà, que fins i tot hereten l'escut amb

una roda de molí. Això té lloc al segle XVI. I encara més tard hi trobem la família dels Sabata, vinculats als Gomè. Aquestes senyories es van desfent arrel de les Corts de Cadis, i desapareixen com a tals a partir de 1836.

A Torregrossa els Montsuar, que van tenir un Diputat en Cap del General de Catalunya al segle XV. Després d'ells, els Anglesola i els Copons, i finalment, fins fa poc temps, els Pignatelli di Belmonte, italians dels quals encara no fa gaire va morir un cardenal a Roma. Aquests eren de Nàpols, i van heretar el senyoriu.

Encara que no correspon, segons les últimes divisions, a Les Garrigues, trobem a Maials, vila molt important antigament, el Baró de Maials, que essent corregidor de Lleida, entre 1762 i 1765 funda la Reial Acadèmia d'Agricultura de Lleida, a la qual van oposar-se violentament la Confraria de Pagesos de Lleida.

L'Albi pertanyia, com tots sabem, als Montoliu, senyors de l'Albi. Llàstima que, com tantes altres coses, el magnífic castell s'hagi pogut deixar abatre i enderrocar fins a no quedar-ne virtualment res.

La Pobla de la Granadella pertanyia a una família de ciutadans honrats de Lleida, els Ager-Queralt.

Puiggròs passà successivament per les mans de Joan Honorat de Montsuar, els Cubells, els Botella, els Subies, i els Vidal de Càrcer, família que encara molts recordaran.

Bovera pertanyia antigament al terme de Lleida i fou donada a la família Ager-Queralt, esmentada abans.

Arbeca fou plenament i totalment de la casa ducal de Cardona, i, per tant, després, va passar als Medinaceli.

La Floresta, abans anomenada els Castellots, constava de dos pobles, el que va durar fins avui, que era de senyoriu dels Cardona, i unes sis o set cases situades al camí de les Borges, que foren destruïdes amb el temps, i que eren dels Sanahuja, senyors també de Les Borges.

Juneda seguí també el procés Cardona-medinaceli.

I deixo per al final Les Borges Blanques, que, com ens explica l'historiador Lladonosa, fou donada al començament de la reconquesta a un tal Esteve Marimon, cavaller molt destacat de la Reconquesta de Lleida, i

aquest, que tenia també la partida de l'horta anomenada Marimon (Marimunt) cedí el senyoriu, per venda o testament, a Arnau de Sanahuja, procedent d'una família d'industrials del cuiro que més tard foren grans terratinents. Això passava al segle XIII. El XIII la Paeria de Lleida compra per 40.000 sous Les Borges als marmessors dels últims Sanahuja (un tal Pere). Però les intromissions dels paers en els afers dels jurats de Les Borges fan que aquests protestin constantment al rei. Joan II, després de la guerra contra els catalans, dona les Borges als Cardona, que sempre estaven a punt d'endur-se el que fos. Però Ferran el Catòlic, pel privilegi d'observança, torna les Borges a la Paeria. ^{Ara bé} ~~per~~ els Cardona s'ho fan pagar, i els paers han de satisfer 4.000 florins d'or, uns 68.000 sous, o sigui que hagueren de pagar dues vegades el fet que Les Borges fos Carrer de Lleida. Finalment, a Les Corts de Cadis, Les Borges s'independitzen totalment.

Però en tots aquest senyorius ens hem oblidat aparentment d'un últim senyor de gran pes en aquestes terres : el monestir de Poblet. Poblet tenia un veritable deliri de posseir terres de Les Garrigues. Hi cràien tenir dret, i prou ens en podrien explicar anècdotes ben tristes els veïns de Vimodí i de Vinaixa.

Els pobles del senyoriu de Poblet eren : Vinaixa, el Vilosell, Juncosa, La Pobla de Cérvoles, Cervià , Els Torms, L'Albagés, el Soleràs, Tarrés , Fuliada, El Cogul. Com veiem, la part més grossa. Això explica que el bisbe de Lleida no hi tingués ~~mantinam~~ territoris, a les Garrigues, o molt poca propietat, en tot cas indirecta. Poblet, gelós de tothom, no permeté cap altre monestir i un que en volien fundar de benedictí a La Pobla de Cérvoles no es pogué bastir perquè els monjos s'hi oposaren. A Scala Dei, del Priorat, pertanyien Els Omellons, i Castellldans.

I als cavallers de Sant Joan de Jerusalem l'Espluga Calba, que procedia d'un antic senyoriu dels Montsuar.

Al costat d'aquests senyorijs, es van anar formant algunes cases fortes, que tenien prou fortuna i prou ~~amna~~ terra per comprar-ne parcel·les, i, amb el temps, redimir altres trossos que tenien arrendats *de* monestir o *del* senyor. Aquests terratinents formaren el petit capital amb què Les Garrigues van entrar als temps moderns. Un capital immòbil, que servia per dotar filles, comprar altres terres o fer un estalvi de llibreta, i que fins avui no comença a veure's que caldria invertir en indústria.

Hi ha un moment de prosperitat a Les Garrigues al segle XVIII. La majoria de grans esglésies barroques que hi veiem daten d'aleshores. Es un moment que la vinya que hi havia té una aturada ~~rela~~ relativa i en què la política agrària de Carles III, el gran rei, correspon a uns anys de bones collites d'oli. Aleshores es creen a Les Garrigues, on de sempre hi havia hagut trulls de qualitat, els anomenats "establiments reials" d'oli, com a La Pobla de la Granadella, Les Borges Blanques -que és on se n'in auguren més-, i La Granadella. Només a finals del segle XVIII la demanda d'oli, tant per exportar com per al consum interior, en les dues vessants d'oli de mala qualitat per a cremar i fer llum, i oli de consum, fa que el 1792 es demani a través del diari Di ario de Barcelona que es crein deu molins d'oli nous a més a més dels existents, a Lleida i a Les Borges.

Però al segle XIX hi ha molta gent que, amb motiu de la plaga de la fil·loxera es decanta per a fer vinya creient que la plaga es quedarà a França. Error majúscul. La fil·loxera travessa els Pirineus i arruïna la vinya fent estralls a Les Garrigues -que encara se salven una mica gràcies

a l'oli, i sobretot a la Conca. D'aleshores ençà Les Garrigues han ,en realitat ,fet la viu-viu. Constitueixen una comarca endregada, de gent honrada i molt seriosa, de tirat conservador, amb focus carlins políticament, amb inquietuds espirituals alguna temporada, però als quals la consolidació de la gran indústria catalana ha deixat marginats. Aleshores cal preguntar : una capital comarcal, què pot fer per la comarca ? El fet que les Borges Blanques sigui capital comarcal és totalment degut als temps moderns. Era la població més gran -tot i que per al meu gust és encara molt petita -i era la població amb més contacte fàcil amb Lleida. Aquest és el fenomen que danya les Garrigues : l'excessiva proximitat amb Lleida. La única competència que Les Borges podia establir amb la capital de les terres de l'occident era la comercial. Però l'activitat comercial si no va recolxada en una creació industrial no té altre abast que el mercadà. I els mercats de Les Borges han estat de cada cop més, mercats de comarca pobra. Els pobles regats van amb igual facilitat a Mollerussa i fins i tot a Lleida. Les Borges no recull un país de rera-guarda prou important numèricament, com pot fer Balaguer. Darrera de

~~Darrera de~~ Balaguer hi ha la muntanya, i la Conca de l'Emp, i al davant hi ha mig pla d'Urgell. Darrera de les Borges no hi ha més que una terra de conreu extensiu gens protegida contra les adversitats, si no és amb la seva força moral.

Avui que tenim ~~uns~~ ^{necessàriament} conreus intensius, si no es duu a terme el canal de les Garrigues -que, recordem-ho, tampoc no resoldria tot el problema- no podem esperar gran cosa de l'agricultura. Hem de confiar en la indústria. Naturalment, no sóc un tècnic, però és evident a tothom que ens cal una ciutat de Les Borges més gran, amb un cinturó industrial, capaç d'absorbir una població que altrament en una lenta, però segura emigració, farà cap a ~~ciutats~~ ^{ciutats} més importants, restant a la comarca una part de població activa, que és el pitjor que li pot passar.

Aquesta indústria cal que vingui a Les Borges per tal que les Borges tornin a ésser un imant, un centre d'atracció, una autèntica capital comarcal. I perquè vingui, la indústria, se li han de donar facilitats, unes facilitats espirituals i materials. ~~Tanmenys~~ Amb els terrenys no n'hi ha prou. Calen terrenys i força motriu i aigua. I pràcticament la urbanització del sector industrial totalment feta, amb els accessos vials

i la propaganda organitzada.

Si les Borges comença aquesta empenta, no ens estranyaria que de Les Garrigues se'n tornés a parlar. Potser la part interior de la comarca sempre estarà condemnada a aquesta mala comunicació, a no tenir sortides. Però almenys tenen la sortida del nord, cap a Lleida i cap a les Borges. Vanalitzem amb una forta vida industrial aquesta obligada zona de pas a Les Borges, posem-nos a ~~men~~ treballar al ritme d'avui - que les Borges dona la impressió de ritme lent i de molta població passiva, de molta gent als cafès - i aleshores podrem mirar confiadament al futur. Una riquesa material és avui dia la única garantia de creació d'una tradició cultural; un cop satisfetes les necessitats diàries, les conveniències d'estalvi familiar, un cop fetes les primeres inversions lliures conseqüència de la creació de riquesa, creix l'ensenyament, creix l'afany cultural. L'home industrial és l'únic que té interès com a protagonista de la història de cada dia, l'únic que es preocupa dels problemes socials, dels problemes ciutadans des d'un angle constructiu, l'únic que llegeix. L'esperit crític es va afinant, la cultura deixa d'ésser una cosa llunyana per a fer-se un fenomen diari. Sense autoritat per a parlar de les Garrigues us puc assegurar que les voldria ben amunt, en funció d'un conjunt comarcal ben sòlid i ric.